

Språkstörning och språklig sårbarhet - semantik

När brister ordförrådet och hur kan vi arbeta med detta i undervisningen?

Karin Nilsson
Legitimerad logoped
Doktorand

Dagens agenda

- Utveckling av ordföråd
- Anledningar till att ordförådet brister
- Undervisning för att stötta ordförådsutvecklingen

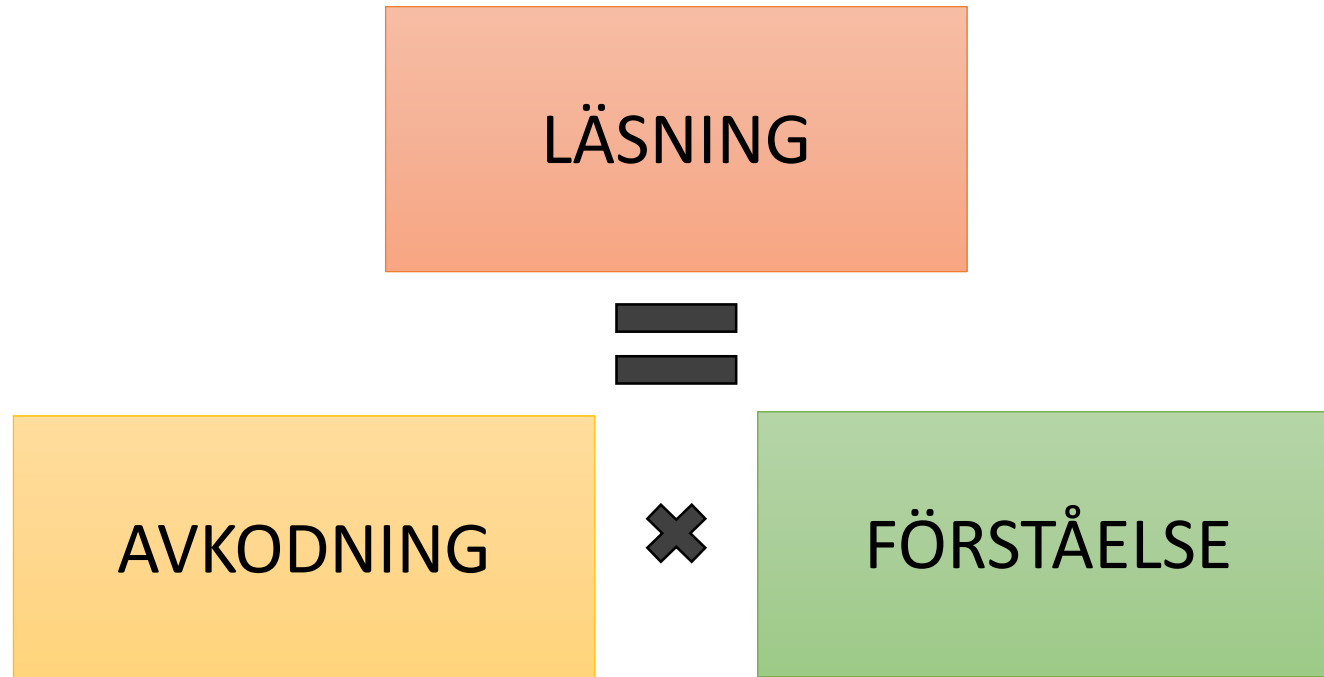
Ordförråd

- Den mängd ord som ingår i ett språk eller som en person behärskar på detta språk
- Innefattar
  - Expressivt – elevens aktiva ordförråd
  - Impressivt – elevens passiva ordförråd / ordförståelse

Utveckling av ordförråd

- Tidig ordinlärning sker spontant genom muntliga samspel med omgivningen
- Barnet utvecklar genom samspelssituationer en koppling mellan ljudsträng och en referent i omgivningen (objekt, person etc)
  - Ordet ”lampa” förekommer frekvent när förälder pekar på den där saken i taket
- Starkt kontextualiserat i början
  - Orden är bundna till specifika situationer (lek, måltid)
  - Dekontextualiseras gradvis

Simple View of Reading

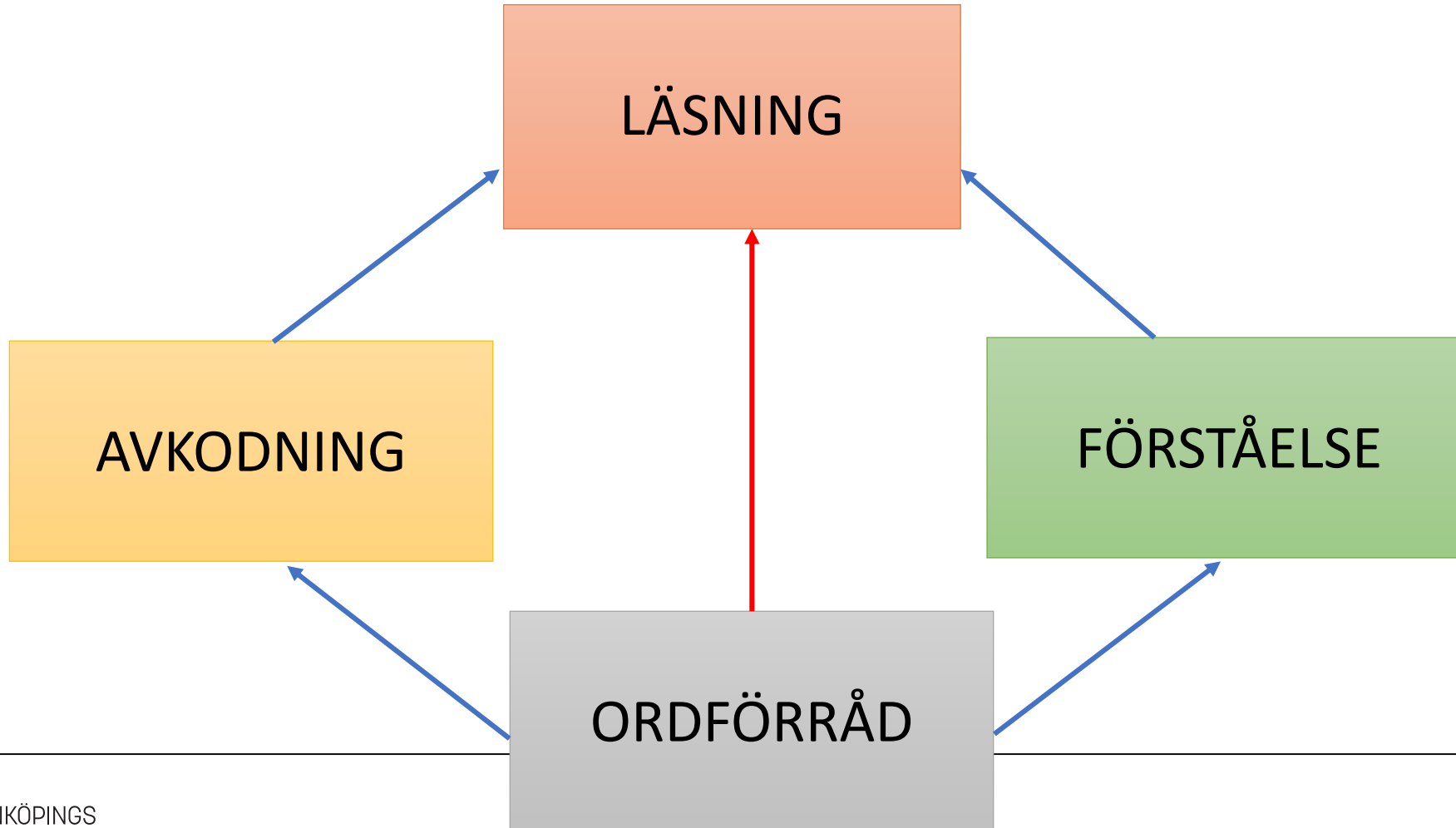

(Gough & Tunmer, 1986)

Ordförråd i relation till Simple View of Reading

- Läsförståelse – många studier visar på direkta samband (utöver avkodning och språkförståelse) (Ouellette, 2006; Ouellette & Beers, 2010, Tunmer & Chapman, 2012)
- Avkodning – tidiga talspråkliga färdigheter så som ordförråd kan påverka förmågan att avkoda (Ouellette, 2006)
- Språkförståelse – Omfånget på ordförrådet är den viktigaste enskilda faktorn som påverkar språkförståelsen (Elbro, 2004)

Ordförråd och Simple View of Reading

Bristande ordförråd - språkstörning

- Prevalens
  - Ca 5-8% av förskolebarn berörs
  - Ca 2% grav språkstörning, övrigt lätt-måttlig
  - 1-2% får grav-mycket grav språkstörning som blir en bestående funktionsnedsättning. Kan omfattas av LSS.
- Symptom ordförråd:
  - Svårigheter att hitta ord
  - Begränsat ordförråd
  - *Förståelse*: koppla ord till betydelse, överordnade begrepp

Bristande ordförråd - språkstörning

- Expressiv språkstörning
  - Ffa påverkan på uttrycksförmåga – hitta ord
- Impressiv språkstörning
  - Ffa påverkan på förståelse – ovanligt!
- Semantisk språkstörning
  - Både expressiv och impressiv påverkan – fokus på semantik
- Generell språkstörning
  - Både expressiv och impressiv påverkan – samtliga domäner

Språkstörning – generella symptom

- Kan upplevas som blyga/tystlåtna
- Har lättare att tala i mindre sammanhang
- Muntlig förmåga ofta kortfattad

- Svårt att lära in nya ord, mycket svårt med nya språk
- Svårt att minnas och tolka muntlig information

- Språkliga missförstånd kan uppstå, svårt att hävda sig verbalt

- Läsförståelseproblem
- Svårt med stavning och skriftligt uttryck

Bristande ordförråd - dyslexi/lässvårigheter

- Ordinlärning via fri läsning sker endast om
  - Läsaren uppfattar det lästa som meningsfullt
  - Uppmärksammar nya ord
  - Ser kontexten
- Begränsade erfarenheter av läsning/svag läsförmåga kan ge upphov till språkliga svårigheter

Bristande ordförråd - dyslexi/lässvårigheter

- Elever med bäst läsfärdighet är de som lär sig nya ord genom läsning
- **Matteuseffekten** (Stanovich, 1986)
  - Skillnaden mellan starka och svaga läsare blir större med tiden
  - Svårigheter att läsa → undviker läsning → mindre träning i avkodning och läsförståelse → minskat ordförråd och generell kunskap → ännu svårare med åldersadekvata texter
  - Stora insatser kan behövas för att bryta mönstret

Bristande ordförråd - miljörelaterade faktorer

- Den tidiga ordförrådsutvecklingen är beroende av att barnet exponeras för språk
- Påverkansfaktorer – starkt relaterade till SES
  - Mängden ord barnet möter (kvantitet)
  - Komplexiteten i orden barnet möter (kvalitet)

Varför undervisa i ordförråd?

- Många orsaker som kan generera bristande ordförråd
- Antal ord en elev kan vid skolstart varierar stort
  - 3.000-24.000 ord (Weizman & Snow, 2001)
- Undervisning stöttar framförallt elever med sämre förutsättningar, men även de med goda förutsättningar

Vilka ord ska ingå i undervisningen?

- Ord kan delar upp i olika nivåer (tiers; McKeown, 2019)
  - Nivå 1 – vardagliga ord i talspråket, lätt att tillägna sig genom att höra dem i sin kontext
  - Nivå 2 – ord karaktäristiska för skrivet språk, ej lika vanligt förekommande i talat språk
  - Nivå 3 – ord som är specifikt kopplade till en viss domän
- Barn som börjar skolan har ofta få nivå 2-ord, men ökar gradvis dessa i takt med att de blir läsare
- Nivå 2-ord är svårare att lära sig samtidigt som de är ämnesövergripande
→ alltså bör undervisningen fokusera på dessa!

Undervisning av ord

- Gå på djupet, men förvirra inte genom att införa för många betydelser
- Skilj på:
  - Polysemi – mångtydighet
    - Grund – början till något, ”i grund och botten”
  - Homonymi – ett likadant ord med helt orelaterad betydelse
    - Grund – inte djup

(McKeown, 2019; svenskt exempel från Anna-Eva Hallin, sprakforskning.se)

Fem undervisningsråd

- Systematisk litteraturoversikt av ordförrådsundervisning (Elleman et al., 2019)
  1. Lär ut ordförråd med intention
  2. Lär ut fristående ordinlärningsstrategier (morfologisk analys)
  3. Fokusera på att utveckla semantiska nätverk
  4. Öka möjligheterna att använda nya ord i diskussioner och skrivande
  5. Erbjud en motiverande och språkrik undervisningsmiljö

Lär ut ordförråd med intention

- Noggrant utvalda målord
  - 1-2 stycken där man går på djupet
- Texter där målorden upprepas och eleverna får möjlighet att se orden i flera olika sammanhang
- Användning av flera strategier
  - Diskussioner
  - Använda orden i text

Fristående ordinlärningsstrategier

- Morfologisk kunskap
  - Meta-morfologisk kunskap ökar läsförståelsen
- Stark evidens för att det har effekt på läsförståelse
  - Inte lika stark evidens för effekt på ordförråd

Utveckla semantiska nätverk

- Vårt ordförråd är uppbyggt som ett nätverk med kopplingar mellan begrepp, kunskaper och koncept
- Djup ordförrådsundervisning lyfter mångsidigheten av ord och dess relationer till andra ord och andra kunskaper
  - Visuella stödstrukturer kan användas för att visualisera kopplingar
- Semantic Feature Analysis (SFA)
  - Tabell med målord och särdrag – hur relaterar de olika särdragen till målorden?

Använd diskussion och skrivande

- Aktiv bearbetning av orden
- Goda diskussioner påverkar utfallet
  - Samtalsmiljön
  - Hur många studenter deltar?
  - Relevanta öppna frågor från läraren
  - Studenternas svar
- Använda orden själv i skrift – ex argumentera för något med hjälp av målorden

Erbjud en språkrik undervisningsmiljö

- Motiverande och intressanta texter
- Samarbete mellan elever
- Använd teknologi – kortare filmer, läsplattor
- Hemuppgifter – ”In the media”
  - Hitta målord i medier utanför skolan

Planering

- God ordförrådsundervisning kräver noggrann planering
- Vilka målord?
- Motiverande texter
- Öppna frågor relevanta för texten
- Skrivuppgifter

Lästips!

- Elleman, A. M., Oslund, E. L., Griffin, N. M., & Myers, K. E. (2019). A review of middle school vocabulary interventions: Five research-based recommendations for practice. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 50(4), 477–492. https://doi.org/10.1044/2019_LSHSS-VOIA-18-0145
- McKeown, M. G. (2019). Effective vocabulary instruction fosters knowing words, using words, and understanding how words work. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 50(4), 466–476. https://doi.org/10.1044/2019_LSHSS-VOIA-18-0126
- <https://www.sprakforskning.se/forskningsbloggen2/2020/9/24/hur-ser-effektiv-ordfrordsundervisning-ut>
- <https://www.sprakforskning.se/forskningsbloggen2/2020/10/29/femradordforrad>

Lästips!

- Artikeln jag nämnde i slutet (den verkar inte vara open access än tyvärr)
  - Reuterskiöld, C., Hallin, A. E., Nair, V. K., & Hansson, K. (2021). Morphosyntactic Challenges for Swedish-Speaking Children with Developmental Language Disorder in Comparison with L1 and L2 Peers. *Applied Linguistics*.
- Boken som Åsa Järnvall nämnde:
  - Från sårbarhet till hållbarhet i lärande och undervisning. Redaktör Barbro Bruce

Tack!

karin.a.nilsson@liu.se

Gruppdiskussioner

- Hur förhåller sig er egen undervisning till de råd som ges?
  - Hur hittar vi motiverande texter för eleverna?
  - Hur kan vi applicera digitala hjälpmedel i ordförrådsundervisningen?
- Reflektera i grupp och dela egna erfarenheter!